

אלנתן בן עכבור והנביא אוריהו מקרית היערים.

מאת א. מלמט

חתן היוכל הנכבד, מר ש. ייבין, עמד לא פעם אחת במחקריו על החשיבות הגדולה שבהשוואת החומר האפיגרפי העברי הקדום עם המקרא לשם הרחבת התמונה ההיסטורית של עם ישראל. בדרך השוואה זו נגע מר ייבין בשנים ממוחקריו) גם בהקבלה המעניינת שבין תעודות לכיש חרס ג' ובין ספר ירמיהו פרק כ"ו, כ' ואילך, בעניין הנביא ושר הצבא היורד מצרימה בלוויית כמה אנשים. אם נקבל את דעת טורטשינר, הנראית בעינינו, שסיפור המעשה בשני המקורות הוא אחד²⁾, הרינו נתקלים בשניו שמו של שר הצבא הנשלח מצרימה, כדי להחזיר את הנביא אוריהו שנמלט שמה מצפרינו של מלך יהודה. בתעודות לכיש נקרא המפקד הצבאי בשם כניהו בן אלנתן³⁾ ואילו במקרא נזכר במקומו אלנתן בן עכבור. החוקרים שעמדו על סתירה זו לא ניסו למצוא לה פתרון.

בשעה שכניהו בן אלנתן אינו ידוע לנו ממקום אחר נזכר אלנתן בן עכבור גם בהזדמנות שניה במקרא. הוא נוכח ביחד עם שרים אחרים בלשכת הסופר שבבית המלך בשנה החמישית ליהויקים, כשנודע שם, מפי מיכיהו בן גמריהו, תוכן המגילה של הנביא ירמיהו⁴⁾. זמן קצר אחרי-כן נמנה אלנתן על השרים שהיו עדי ראייה לשריפת מגילתו של ירמיהו בידי המלך יהויקים⁵⁾. אולם בפרשה זו רואים אנו את אלנתן בן עכבור באור שונה לגמרי מאשר בפיסקה על הנביא אוריהו. מאותה פיסקה מסתבר שאלנתן נודע כאויבם של נביאים אלה. אחרת אינו ברור מדוע בחר המלך יהויקים דווקא באלנתן זה לשם ביצוע המזימה נגד הנביא אוריהו.

והנה במקום השני, בפרק ל"ו שבספר ירמיהו, נזכר אלנתן כאיש העומד לימין הנביא ירמיהו או לכל הפחות לא כשונאו של הנביא. הוא נזכר ליד שרים, מסוגו של גמריהו בן שפן, שהיה ממשפחת מעריציו של ירמיהו, המושפעים מדבריו והמלאים דאגה לגורל הנביא ולתלמידו ברוך. יתר על כן אלנתן היה אחד משלושת השרים שבשעת מעשהו של יהויקים הפגיעו במלך לבלי שרף את המגילה⁶⁾. קשה לתאר שאלנתן, המתמלא צער למראה שריפת המגילה של ירמיהו ייאשם מאידך גיסא כשותף עיקרי במעשה הפשע נגד נביא אחר, שניבא באותה הרוח כמו ירמיהו עצמו.

אפשר היה איפוא להטיף ספק באמיתות תיאורו של אלנתן באחד משני המקומות גם לפני תגליתם של מכתבי לכיש. עתה שנודע לנו ממכתבים אלה כי האיש שנשלח מצרימה בפקודת המלך לא נשא את השם אלנתן אלא כניהו בן אלנתן, כנראה

- 1) מצעם ההיסטורי של מכתבי לכיש, ידיעות, שנה ו' חוב' א' עמ' 7; ו' משפחות ומפלגות בממלכת יהודה, תרביץ, שנה יב' עמ' 255 ואילך.
- 2) ע' תעודות לכיש, ת"ש, עמ' 91 ואילך.
- 3) חרס ג' שורה טו'. הקריאה כניהו היא מקובלת כיום (לפי הצעתם של גינזברג, י"ו ועוד) אף כי האות השניה אינה ברורה; ע' טורטשינר, תעודות לכיש, עמ' 77.
- 4) ר' ירמ' לו', י"ב.
- 5) שם פסוק כ', ואילך.
- 6) שם פסוק כ"ה.

שלא נשאר עוד מקום לספק, שעדות אחרונה זו היא הנכונה, ובסיפור המקראי בספר ירמיהו פרק כ"ו נשתבש שם שר הצבא היורד מצרימה, מפני הדמיון שבצורת שמותיהם של שני האנשים הנדונים. אולי היה כניהו בנו של אלנתן בן עכבור, כדעת ייבין, ולפיכך החליף עורך הפרשה המקראית את שם הבן בשם האב. הנחה זו מתאשרת גם על ידי הסתירה הכרונולוגית הנמצאת בין שני הקטעים המקבילים שבמקרא ובתעודות לכיש. עורך ספר ירמיהו שייחס את המאורע שלנו לתקופת יהויקים, הכניס לפרשתו גם את שם האב אלנתן הפעיל בימי המלך הזה, לעומת עדותם של כתבי לכיש שהם מימיו האחרונים של צדקיהו ואז עבד בשרות הצבאי הבן כניהו (7).

גם מטעמים אחרים אפשר לפקפק בהשתתפותו של אלנתן בן עכבור בפרשת הפיסתו של הנביא אוריהו. א. כשנבחן את יחסם של השרים כלפי הנבואה בשנים האחרונות לקיום ממלכת יהודה נכיר בשינוי מכריע שחל בעמדתם בין זמן שלטונו של יהויקים לבין תקופת מלוכתו של צדקיהו. בעוד שבימי צדקיהו היו השרים רודפיו העיקריים של ירמיהו, הרי קודמיהם מימי יהויקים היטו בדרך כלל חסד לנביא ולפחות לא עמדו לו לשטן. על כך מעידה בייחוד הפרשה בדבר קריאת מגילתו של ירמיהו לפני השרים ולפני יהויקים, כפי שראינו לעיל. ב. בין האנשים שעליהם פקד יהויקים לתפוס את ירמיהו ואת ברוך אינם נמצאים השרים הידועים לנו, שלהם כנראה לא רחש המלך הזה אומון בעניין הנביא (8). ג. הוכחה נוספת לעמדתם החיובית של השרים כלפי ירמיהו ונבואת האמת בכללה אפשר לראות בנוכחותם בשעת משא הנביא בשער הבית בראשית מלוכת יהויקים (9). השרים מגינים אז על הנביא בפני אויביו ומסייעים לשהירו ממשפט מות (10). לפי זה יש להניח שגם אלנתן בן עכבור לא תפס עמדה שונה מזו של יתר השרים בימי יהויקים.

בעיה זו קשורה באחת מהנחותיו של ייבין בדבר חילוקי דעות מדיניים ביהודה, שלפיה היו השרים, עובדי השרות האזרחי, קרובים בנשיותיהם לבבל, ואילו אנשי הצבא נשענו על מצרים (11). גם מסקנה זו מוכיחה את נאמנותם של הורסי לכיש בענייננו, שהרי לפי תעודות אלו הוטלה השליחות לרדת מצרימה דווקא על שר הצבא כניהו בן אלנתן ולא על אלנתן בן עכבור, שעבד כשר בשרות הדיפלומטי, והשתייך איפוא אל המחנה הפרו-בבלי, כפי שמוכיחה גם עמדתו החיובית כלפי הנבואה.

(7) אף אם אין קשר משפחתי בין שני האנשים מתקבל יותר על הדעת שכניהו הוא בן דורו הצעיר של אלנתן בן עכבור, והאיל והיסוד התיאופורי «יהו» בשמו של הראשון מעלה על הדעת שגולד אחרי הרפורמה של יאשיהו ואילו אלנתן נולד כנראה עוד לפניו.

(8) ר' ירמ' ל"ו, כ'. (9) ר' ירמ' פרק כ"ו.

(10) שם פסוק ט"ז. בעניין עמדת הכהנים בשתי התקופות — זו של יהויקים וזו של צדקיהו — אפשר להתחקות על תהליך הפוך ממש ממה שקבענו ביחס לשרים. מעמד הכהנים הרודף את ירמיהו באופן אכזרי בימי יהויקים, כפי שאנו למדים למשל מן הסיפור על נאום ירמיהו במקדש, מתייחס אל הנביא ביתר אהדה בימי צדקיהו, כפי שאפשר להכיר מן העמדה הניוטריאלית בה נוקטים הכהנים בשעת הוויכוח בין ירמיהו לבין נביאי השקר בשנה הרביעית למלך זה (ירמ' כ"ה, ה). משכנעת יותר היא התנהגותו של הכותן צפניה בן מעשיה (ואתו שאר הכהנים בירושלים), המגלה לירמיהו את דברי השטנה הנשלחים מבבל נגד הנביא על-ידי שמעיהו הנחלמי. אדרבה, העובדה ששמעיהו הנחלמי מגולל יהודה פונה דווקא אל הכהנים בעניין הנביא, מראה כי זכר את עמדת הכהנים מלפני גלות יהויכין. אך תוצאת פנייתו מוכיחה כי בינתיים נשתנה דבר (ירמ' כ"ט, כ"ד ואילך).

(11) ר' מאמרו בתרביץ, י"ד, עמ' 250.